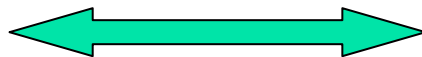

Aritmetika pohyblivej rádovej čiarky
(FPU – Float Point Unit)
(FPA -Floating Point Arithmetics)

Presnosť

Rozsah

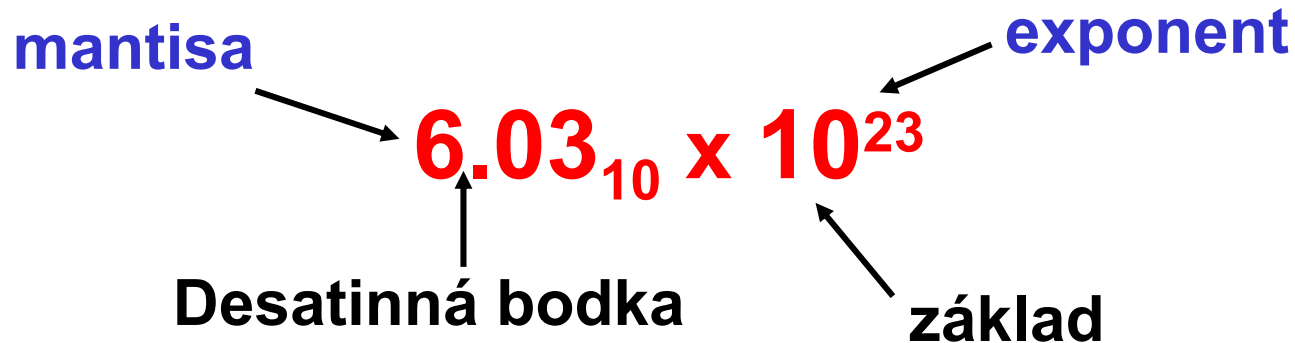
Opakovanie

- Počítač je stroj na spracovanie čísiel – číslíc
- Poznáme:
 - Prirodzené čísla: 1,2,3,4, ...
 - Celé čísla: -3,-2,-1,0,1,2,3,4, ...
 - Racionálne čísla (cč/cč, okrem cč/0) môžeme zapísať v tvare:
Konečných, resp. nekonečných periodický desatinných zlomkov
 - Iracionálne čísla: zapísané v tvare nekonečných neperiodických desatinných zlomkov
- Čo môžeme zobrazit' do N bitov?
 - Celé číslo bez znamienka:
 0 až $2^N - 1$
 - Celé číslo so znamienkom (Two's Complement)
 $-2^{(N-1)}$ až $2^{(N-1)} - 1$

A čo iné čísla?

- Veľmi veľké čísla (sekundy v storočí)
 $3,155,760,000_{10}$ ($3.15576_{10} * 10^9$)
- Veľmi malé čísla (priemer atómu)
 0.0000000110 ($1.010 * 10^{-8}$)
- Racionálne (periodické) $2/3$ (0.666666666. . .)
- Iracionálne čísla $2^{1/2}$ (1.414213562373. . .)
 e (2.718...), π (3.141...)

Vedecké zobrazenie čísiel (dekadické)

- **Normalizovaný tvar zápisu:** bez vodiacich núl

(naľavo od desatinnej bodky je len jedna nenulová platná číslica)

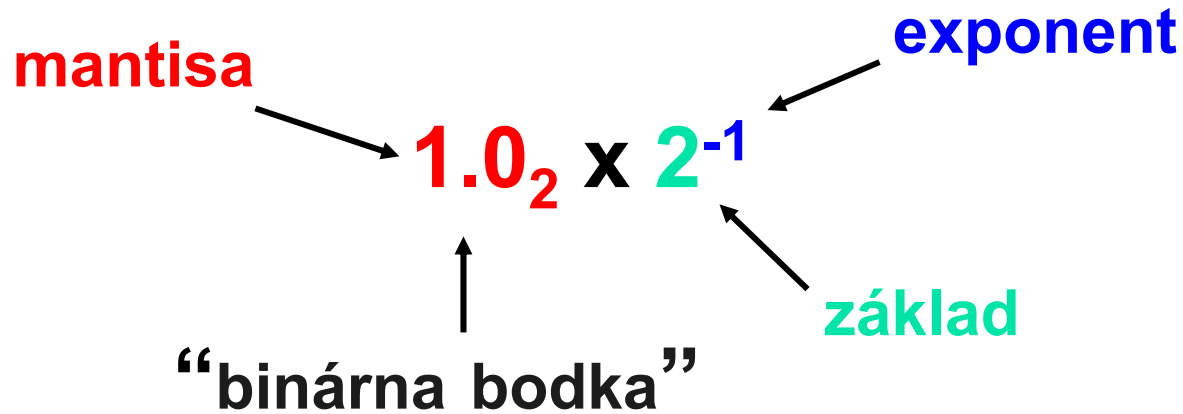
- Iný spôsob zápisu: 1/1 000 000 000

- Normalizovaný: $1.0 * 10^{-9}$

- Nenormalizovaný: $0.1 * 10^{-8}$

- $10.0 * 10^{-10}$

Vedecké zobrazenie čísel (binárne)

Potrebuje zapísať:

- „znamienko“ mantisy
- „znamienko“ exponentu

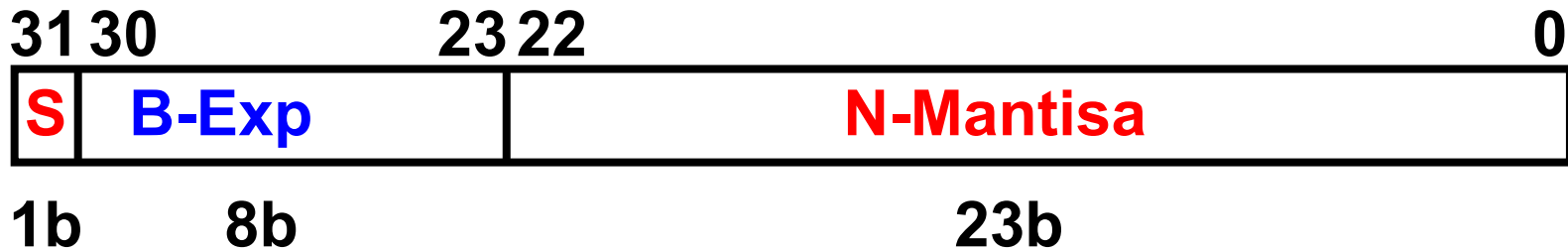
Počítače podporujú prácu s číslami typu float:

Forma zápisu znamienka ???

- priamy kód
- jednotkový doplnok
- dvojkový doplnok

Jednoduchá presnosť čísiel FP (Single Precision - SP jazyk C: float)

- Formát zápisu: $(+/-)1.\text{xxxxxxxxxx}_2 * 2^{\text{yyyy}}_2$
- Počet bitov: 32 bits

Mantisa: (priamy kód)

S - Sign znamienko mantisy

|Manisa| = 1.xxxxxxxxx, xxxxxxxxxx = N-Mantisa

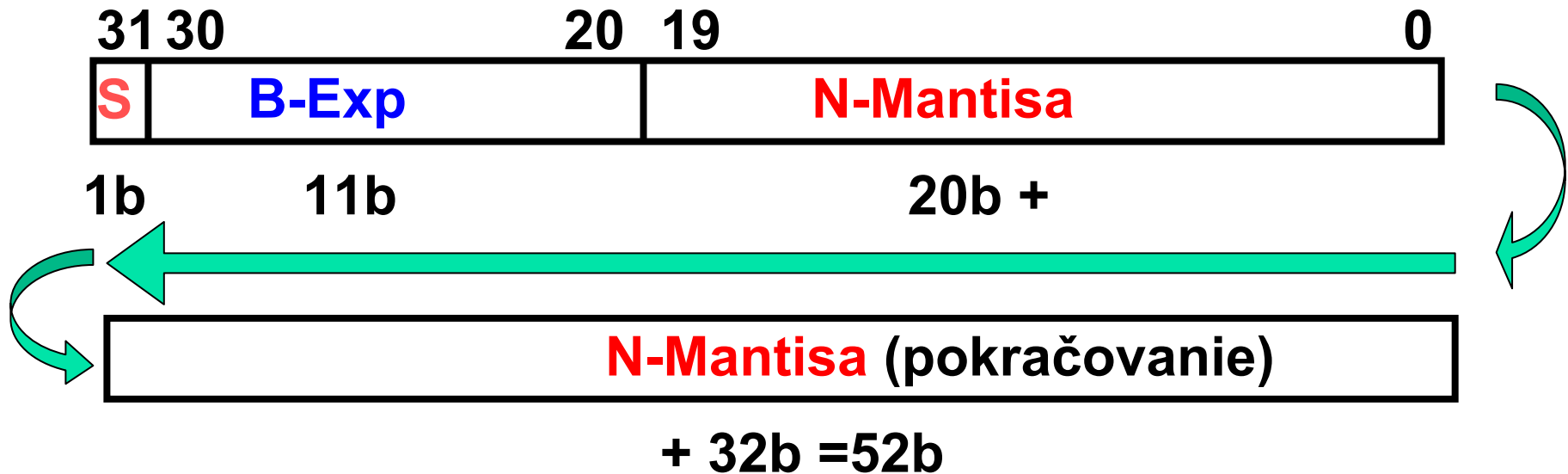
- **Exponent** = **B-Exp** – Bias, Bias = 127, B-Exp = <1, 254>
- Čísla z rozsahu: $2^{-126}(1.0) \sim 2^{+127}(2-2^{-23})$ t.j.
 $1.18 \cdot 10^{-38} \sim 3.40 \cdot 10^{38}$

Zobrazenie FP čísiel

- Čo sa stane ak je výsledok veľmi veľký?
($> 3.403 \cdot 10^{38}$) Overflow!
 - Overflow $\Rightarrow$ Exponent väčší ako sa dá zobrazit' do 8 bitov
- Čo sa stane ak je výsledok veľmi malý?
($> 0, < 1.17 \cdot 10^{-38}$) Underflow!
 - Underflow $\Rightarrow$ Záporný exponent “väčší” ako sa dá zobrazit' do 8-bitov
 - Ako zabránime pretečeniu – overflow, podtečeniu – underflow?

Dvojnásobná presnosť čísla FP (Double Precision – DP)

C-ko: double $2 * 32 = 64$ bitov)

Jednoduchá presnosť

Bias: 127

Dvojnásobná presnosť

1023

Čísla z rozsahu:

$$2^{-126}(1.0) \sim 2^{+127}(2-2^{-23})$$

$$2.0 * 10^{-308} \sim 2.0 * 10^{308}$$

Väčšou výhodou je vyššia presnosť

Norma IEEE 754, Zdôvodnenie (1/4)

- Jednoduchá presnosť, Dvojnásobná presnosť
- Znamienkový bit - S: 1 - záporné číslo
 0 - kladné číslo
- Mantisa:
 - Vodiaca jednotka sa nepíše v normovanom čísle
 - $\Rightarrow 1 + 23$ bitov SP,
 - $\Rightarrow 1 + 52$ bitov DP
 - Interval:
 - $<1, 2)$ a
 - $<0, 1)$ bez „vodiacej jednotky“
- Poznámka: 0 - číslo nula. Nemá vodiacu – skrytú jednotku,
 $\Rightarrow$ Špeciálny zápis pre vyjadrenie čísla nula,
rezervovaný špeciálny exponent

Norma IEEE 754 (2/4)

- Niekedy by sme chceli použiť „float“ aj v takom prípade, keď nemáme FP hardware; napr., triediť pomocou celočíselného porovnávania záznamy
 - V takomto prípade „rozbijeme“ FP číslo na tri časti
 - Porovnáme znamienka,
 - Porovnáme exponenty,
 - Potom porovnáme normované mantisy
 - Dá sa predpokladať, že porovnávanie po skupinách bude rýchlejšie, a zvlášť vtedy, keď porovnávané čísla budú len celé kladné
 - Porovnávanie vykonáme v poradí:
 1. Znamienkový bit: záporné < kladné
 2. Exponent: väčšie číslo má väčší exponent
 3. Normovaná mantisa: väčšie číslo má väčšiu mantisu
- Porovnávanie „zastavíme“ pri prvej nezhode

Norma IEEE 754 (3/4)

■ Záporný Exponent ?!?!?

- 2's comp? $1.0 * 2^{-1}$?<= >? $1.0 * 2^{+1}$ ($1/2$?<= >? 2)

1/2	0	1111	1111	000	0000	0000	0000	0000	0000
2	0	0000	0001	000	0000	0000	0000	0000	0000

- „Celočíselné porovnávanie“ týchto čísiel

- Porovnanie: $1/2$?<= >? 2 dá $1/2 > 2$!

- Celé kladné číslo 0000 0001 je zápornejšie ako, cele kladné číslo 1111 1111 $\Rightarrow$ ľahko sa porovnávajú

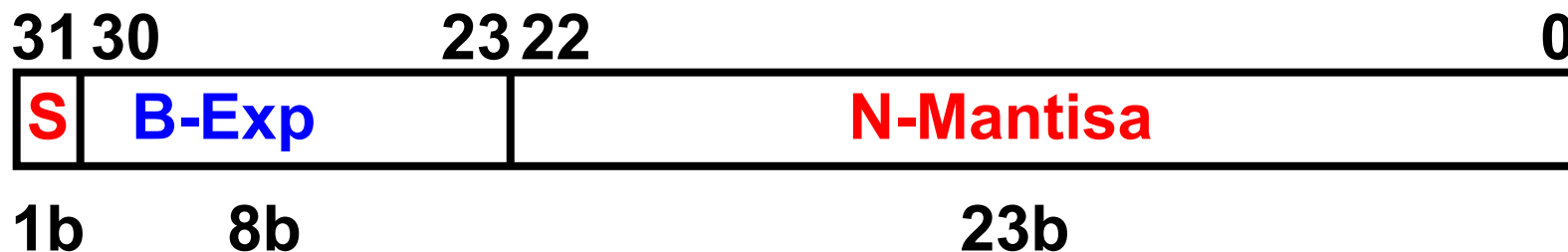
- $1.0 * 2^{-1}$?<= >? $1.0 * 2^{+1}$ ($1/2$?<= >? 2)

1/2	0	0111	1110	000	0000	0000	0000	0000	0000
2	0	1000	0000	000	0000	0000	0000	0000	0000

Norma IEEE 754 (4/4)

- Takéto riešenie sa volá: zápis exponentu s posunutou nulou,
- Ak odpočítame od posunutého exponentu posunutie, dostaneme skutočný exponent
 - IEEE 754: posunutie pre: SP: $B = 127$
DP: $B = 1023$

■ Jednoduchá presnosť:

$$\text{■ } (-1)^S * (1 + \text{N-Mantisa}) * 2^{(B\text{-Exp} - 127)}$$

Zápis pre DP je rovnaký, len posunutie je 1023 a počet bitov je dvojnásobný

N-Mantisa (1/2)

Spôsob 1. (Zlomky):

- Dekadické číslo: $0.340_{10} \Rightarrow 340_{10}/1000_{10}$
 $\Rightarrow 34_{10}/100_{10}$
- Binárne číslo: $0.110_2 \Rightarrow 110_2/1000_2 = 6_{10}/8_{10}$
 $\Rightarrow 11_2/100_2 = 3_{10}/4_{10}$

N-Mantisa (2/2)

- Spôsob 2. (Hodnota pozície):
 - Dekadicky: $1.6732 = (1 \cdot 10^0) + (6 \cdot 10^{-1}) + (7 \cdot 10^{-2}) + (3 \cdot 10^{-3}) + (2 \cdot 10^{-4})$
 - Binárne: $1.1001 = (1 \cdot 2^0) + (1 \cdot 2^{-1}) + (0 \cdot 2^{-2}) + (0 \cdot 2^{-3}) + (1 \cdot 2^{-4})$

$$M = 1.\text{xxx}\dots\text{x}_2$$

xxx...x: bity normovanej mantisy za “binárnou bodkou”

Minimum: 000...0 ($M = 1.0$)

Maximum: 111...1 ($M = 2.0 - \varepsilon$)

ε - strojová nula

Pr.: Prevod binárneho FP čísla na dekadické

0	0110	1000	101	0101	0100	0011	0100	0010
---	------	------	-----	------	------	------	------	------

- Znamienko: 0 $\Rightarrow$ kladné
- Exponent:
 - $0110\ 1000_2 = 104_{10}$ B-Exp
 - „Vypočítanie“ exponentu: $104 - 127 = -23$
- Mantisa:
 - $1 + 1*2^{-1} + 0*2^{-2} + 1*2^{-3} + 0*2^{-4} + 1*2^{-5} + \dots =$
 $= 1 + 2^{-1} + 2^{-3} + 2^{-5} + 2^{-7} + 2^{-9} + 2^{-14} + 2^{-15} + 2^{-17} + 2^{-22} =$
 $= 1.0_{10} + 0.666115_{10}$
- Predstavuje číslo: $1.666115_{10} * 2^{-23} \sim 1.986 * 10^{-7}$
(približne 2/10 000 000)

Prepočet desatinného čísla na FP číslo (1/3)

- Jednoduché: Ak je menovateľ mocninou 2, t.j. ak (2, 4, 8, 16, atď.), potom je to ľahké.
- Napr.: -0.75
 - $-0.75 = -3/4$
 - $-11_2/100_2 = -0.11_2$
 - **Normovanie:** $-1.1_2 * 2^{-1}$
 - $(-1)^S * (1 + \text{N-Mantisa}) * 2^{(\text{B-Exp} - 127)}$
 - $(-1)^{\textcircled{1}} * (1 + \textcolor{red}{.100\ 0000 \dots 0000}) * 2^{(\textcircled{126} - 127)}$

Prepočet desatinného čísla na FP číslo(2/3)

- Zložitejší prípad: Ak menovateľ nie je mocninou 2.
 - Potom dané číslo nezobrazíme presne.
 - Aby bolo zobrazenie čo najpresnejšie, použijeme „veľa“ bitov mantisy.
 - Keď máme mantisu, správne číslo pre exp. už získame ľahko.
 - ??? Mantis ?????

Prepočet desatinného čísla na FP číslo (3/3)

- Je zrejmé, že ... Racionálne čísla (x_{10}) majú veľa platných číslic.
- Podobne to platí aj pre ich binárny ekvivalent
- Prepočet racionálneho čísla:

Ak nevieme zobrazit' číslo v tvare $x/2^k$
výsledok prevodu vyzerá nasledovne:

Des. hodnota	Dvojkové číslo
	(niekoľko bitov sa zopakuje)
1/3	0.0101 0101 01[01]... ₂
1/5	0.0011 0011 0011 [0011]... ₂
1/10	0.0001 1001 1001 1[0011]... ₂

Príklad:

Čo je dekadický ekvivalent FP čísla ?

- 1: -1.75
- 2: -3.5
- 3: -3.75
- 4: -7
- 5: -7.5
- 6: -15
- 7: $-7 * 2^{129}$
- 8: $-129 * 2^7$

Odpověď:

Dekadický ekvivalent FP čísla:

1	1000 0001	111 000 0000 0000 0000 0000
---	-----------	-----------------------------

S **B-Exp**

N-Mantisa

$$(-1)^{\text{S}} * (1 + \text{N-Mantisa}) * 2^{(\text{B-Exp}-127)}$$

$$(-1)^1 * (1 + .111) * 2^{(129-127)}$$

$$-1 * (1.111) * 2^{(2)}$$

-111.1

-7.5

1: -1.75

2: -3.5

3: -3.75

4: -7

5: -7.5

6: -15

7: $-7 * 2^{129}$

8: $-129 * 2^7$

“Na záver ”

- Floating Point čísla sú len náhradou tých čísiel, ktoré sme chceli použiť
- IEEE 754 Floating Point Standard je v praxi najrozšírenejší spôsob zápisu takýchto čísiel
- Od roku ~ 1997 túto normu používa prakticky každý počítač

Viac o FP číslach:

Doteraz sme uvažovali **B-Exp** v rozsahu:
<1 až 254>

Na čo je použitá „0“ a „255“?

Znázornenie $\pm \infty$

■ V FP aritmetike, delenie 0 dá $\pm \infty$, nie pretečenie.

■ Prečo?

- Ak existuje v FP aritmetike ∞ potom výraz $X/0 > Y$ je platné porovnanie
- IEEE 754 vie zobrazit' $\pm \infty$
- Najkladnejší exponent **B-Exp = 255** je rezervovaný pre ∞
- N-Mantisa je nulová

■ Kladné ∞

$$+ \infty = +1.0 * 2^{128}$$

■ Záporné ∞

$$- \infty = -1.0 * 2^{128}$$

Špeciálne čísla

- Čo ešte môžeme dodefinovať v (Single Precision) ?

B-Exp	N-Mantisa	Výsledok (číslo)
0	0	0
0	<u>nenulová ($\neq 0$)</u>	<u>???</u>
1-254 čísla	nenulová	+/- normované FP
255	0	+/- ∞
255	<u>nenulová ($\neq 0$)</u>	<u>???</u>

- Zostalo nám: “Skúsime využiť”

- B-Exp = 0, 255 & N-Mantisa $\neq 0$...

Čísla typu: Not a Number (NaN)

■ Čo je $\sqrt{-4}$ alebo 0/0?

- Ak ∞ nie je „chyba“, potom by nemuselo byť ani napr. 0/0 .
- Zaužíval sa názov: Not a Number (NaN)
- B-Exp = 255, N-Mantisa nenulová
 - Načo je to dobré?
- Dá sa predpokladať, že NaN sa využijú pri debugovaní?
- Napr.: $\text{op}(\text{NaN}, X) = \text{NaN}$

Zápis nenormovaných čísiel: $(1/2)$

- Problém: FP čísla zapísané v normalizovanom tvare generujú okolo nuly „diery“

- Najmenšie zobraziteľné kladné číslo:

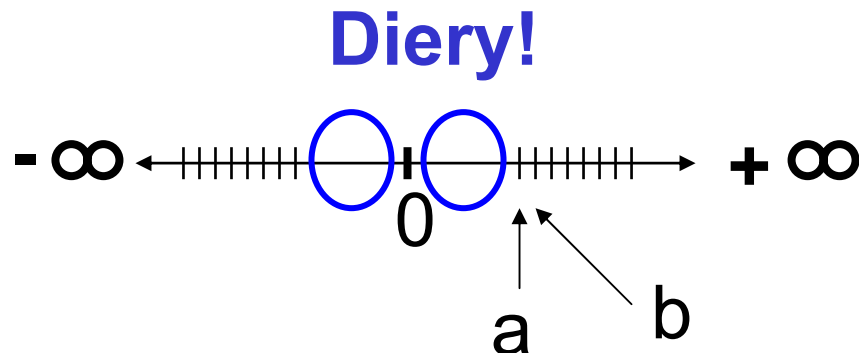
$$a = 1.0 \dots_2 * 2^{-126} = 2^{-126}$$

- Druhé najmenšie zobraziteľné kladné číslo:

$$b = 1.000\dots1_2 * 2^{-126} = 2^{-126} + 2^{-149}$$

$$a - 0 = 2^{-126}$$

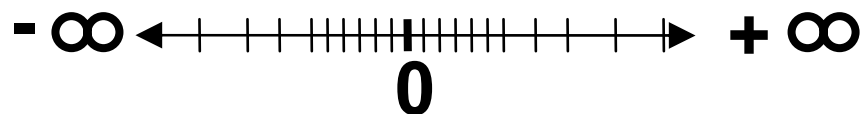
$$b - a = 2^{-149}$$

Zápis nenormovaných čísiel: s (2/2)

■ Riešenie:

- Zatiaľ sme nepoužili B-Exp = 0, N-Mantisa nenulová
- Nenormované čísla: bez vodiacej jednotky,
Najmenší normovaný exponent = -126. (posúvame)
- Najmenšie zobraziteľné kl. číslo:
 $a = 2^{-149}$ (126+23=149)
- Druhé najmenšie zobraziteľné kl. číslo:
 $b = 2^{-148}$
 - Diery okolo nuly sú menšie

Zhrnutie

B-Exp	N-Mantisa	Výsledok (číslo)
0	0	0
0	nenulová ($\neq 0$)	Nenormované FP
1-254	nenulová	Normované FP
255	nulová	$\pm \infty$
255	nenulová ($\neq 0$)	NaN

Zaokrúhľovanie

- Výpočty s reálnymi číslami $\Rightarrow$ problém ako číslo umiestniť do odpovedajúceho priestoru.
- FP hardware obsahuje **2 špeciálne bity** pre presnosť (zníženie presnosti $\Rightarrow$ zvýšenie rýchlosti)
 - 00** – 24 bitov (SP)
 - 10** – 53 bitov (DP)
 - 11** – 64 bitov (Extended P (vnútorne FPU 80bitov))
- Zaokrúhľuje sa vždy pri konvertovaní...
 - DP $\Rightarrow$ SP
 - Číslo FP na integer

IEEE pozná 4 módy zaokrúhľovania

Zaokrúhľovanie smerom $+\infty$

Vždy nahor : $2.1 \Rightarrow 3$, $-2.1 \Rightarrow -2$

Zaokrúhľovanie smerom $-\infty$

Vždy nadol : $1.9 \Rightarrow 1$, $-1.9 \Rightarrow -2$

Odrezanie

Jednoducho zahod' posledné bity (zaokrúhlenie smerom k 0)

Zaokrúhlenie na najbližšie číslo, párne (default)

T.j.: $2.5 \Rightarrow 2$, $3.5 \Rightarrow 4$

Vlastnosti - problémy FP aritmetiky (1/2)

- Presnosť Rozsah
- Vedecké výpočty vyžadujú chybový menežment
- Nespomenuli sme: Napr.: nie je garantované:
 - $(1/r)^*r \neq 1$
 - FPA aritmetika nie je asociatívna !!!!!.
 $(A+B) + C \neq A + (B+C), (A*B) * C \neq A * (B*C)$
 - nie je ani vždy distributívna !!!!!
 $(A+B) * C \neq A*B + B*C$
- Implementovanie normy IEEE 754 je ťažké

Vlastnosti - problémy FP aritmetiky (2/2)

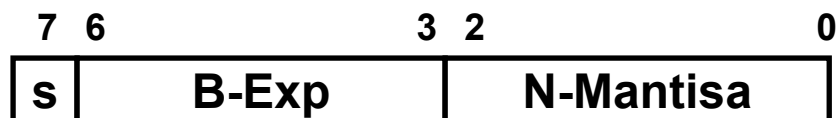
Zlé implementovanie FPP spôsobuje chyby:

- Vid' „Pentium bug“!
- Raketa Patriot – „vojna v zálive“ raketa bola „zapnutá“ cca 100 hodín. Čas generovali ako načítavanie 0,1sek zapísané binárne do 24 b. Binárny ekvivalent 0.1sek je „nekonečné“ číslo => chyba cca 10^{-7} sek. Za 100hodín chyba narástla na $100 * 3600 * 10 * 10^{-7} = 0,36$ sek pri rýchlosti 1676m/sek je to cca 600metrov. Raketa minula priletavajúci iracký Scud, ktorý zasiahol tábor americkej armády.
- Ariane 5 (v roku 1996) havarovala kvôli chybe pri konverzii čísla FP (64b) na signed integer (16b) (“nezmestilo sa”) Predpokladaná cena nehody: \$500 million

Pr.: Zobrazenie FP čísiel - “malých” (1/3)

- 8-bitov FP číslo
 - Znamienko bit č.7.
 - 4 bity exponent, s posunutím 7.
 - 3 bity normov. mantisa
- Niečo čo sa podobá na IEEE Format
 - Normované a nenormované čísla
 - zobrazenie 0, NaN, nekonečna)

Pr.: Zobrazenie FP čísiel - “malých” (2/3)

B-Exp	B-Exp ₂	E ₁₀	2 ^E	
0	0000	-6	1/64	(nenormované)
1	0001	-6	1/64	
2	0010	-5	1/32	
3	0011	-4	1/16	
4	0100	-3	1/8	
5	0101	-2	1/4	
6	0110	-1	1/2	
7	0111	0	1	
8	1000	+1	2	
9	1001	+2	4	
10	1010	+3	8	
11	1011	+4	16	
12	1100	+5	32	
13	1101	+6	64	
14	1110	+7	128	
15	1111	+8	(∞, NaN).	

Pr.: Zobrazenie FP čísiel - “malých” (3/3)

	S	B-Exp	N-Man	E ₁₀	číslo	
Nenormaliz. čísla	0	0000	000	-6	0	
	0	0000	001	-6	$1/8 * 1/64 = 1/512$	← skoro nula
	0	0000	010	-6	$2/8 * 1/64 = 2/512$	
	...					
	0	0000	110	-6	$6/8 * 1/64 = 6/512$	
	0	0000	111	-6	$7/8 * 1/64 = 7/512$	← najväčš. nenorm.
	0	0001	000	-6	$8/8 * 1/64 = 8/512$	← najmen. norm.
	0	0001	001	-6	$9/8 * 1/64 = 9/512$	
	...					
	0	0110	110	-1	$14/8 * 1/2 = 14/16$	
Normaliz. čísla	0	0110	111	-1	$15/8 * 1/2 = 15/16$	← skoro 1 (<1)
	0	0111	000	0	$8/8 * 1 = 1$	
	0	0111	001	0	$9/8 * 1 = 9/8$	← skoro 1 (>1)
	0	0111	010	0	$10/8 * 1 = 10/8$	
	...					
	0	1110	110	7	$14/8 * 128 = 224$	
	0	1110	111	7	$15/8 * 128 = 240$	← najväčš. norm
	0	1111	000		∞	

Literatúra:

- [1] Clements,A: The Principles of Computer Hardware,
Oxford
- [2] Stalling, W.: Computer Organization and Architecture,
principles ...,
- [3] Jelšina, M.: Architektúry počítačových systémov,